

Δίψα για εξουσία και η οικονομική εκμετάλλευση των εκκλησιαστικών (Β´ μέρος)

Σε αυτό το δεύτερο μέρος (εδώ, το α´ μέρος), θα δούμε κάποια στοιχεία που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο η Εκκλησία και τα μοναστήρια απέκτησαν τις περιουσίες τους και πως τις διατήρησαν στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.



Υπενθυμίζω, ότι η κατοχή ιδιοκτησίας είναι αντίθετη τελείως σε όσα φέρεται να έχει διδάξει ο Ιησούς στους ακολούθους του. Με την σημερινή γλώσσα, στους χριστιανούς. *«Πωλήσατε τα υπάρχοντα υμών και δότε ελεημοσύνην»* (Κατά Λουκάν, 12: 33). Το «πωλήσατε» είναι στην προστακτική έγκλιση, που σημαίνει ότι πρόκειται περί ρητής εντολής. Όπως και το «δότε». Επίσης, δεν λέει να δώσουν οι χριστιανοί μέρος από τα υπάρχοντά τους, αλλά **«τα»** υπάρχοντά τους.

Και πώς θα ζήσουν οι πιστοί, ίσως ρωτήσει κάποιος. Ο Ιησούς έχει δώσει πάλι την κατάλληλη διδασκαλία. Διότι στο ίδιο κεφάλαιο, στους προηγούμενους στίχους, φέρεται να ισχυρίζεται: *«Κατανοήσατε τους κόρακας ό,τι ου σπείρουσιν ουδέ θερίζουσιν οίς ουκ εστίν ταμείον ουδέ αποθήκη και ο θεός τρέφει αυτούς· πόσω μάλλον υμείν διαφέρετε των πετεινών»* (στ. 24). Αλλά και στον στίχο 27, αναφέρεται: *«κατανοήσατε τα κρίνα πως αυξάνει· ου κοπιά ουδέ νήθει· λέγω δε υμίν ουδέ Σολομών εν πάση τη δόξη αυτού περιεβάλετο ως εν τούτων»*.

Αυτά, αν κι εκ πρώτης όψεως μοιάζουν παράξενα, συνεχίζοντας την ανάγνωση του ίδιου κεφαλαίου, θα δούμε ότι έχουν κάποια «λογική». Διότι αμέσως μετά, ο Ιησούς προτρέπει τους ακολούθους του να είναι έτοιμοι για την επικείμενη έλευση του «υιού του ανθρώπου» και της βασιλείας (στ. 35-47).

Όλα δένουν σε μία «εσχατολογικού» τύπου ερμηνεία του κόσμου. Οι πιστοί ακόλουθοι οφείλουν να εμπιστευθούν την πρόνοια του Θεού, διότι τελειώνει «η βασιλεία του κακού», και το καλό μέλλει εντός ολίγου να θριαμβεύσει. Ταιριάζει στα πλαίσια του εσχατολογικού κλίματος της εποχής, που παρήγαγε αρκετούς

«Μεσσίες». Όταν όμως τίποτα από όλα αυτά δεν έγινε, η Εκκλησία -που στο μεταξύ απέκτησε οργάνωση και εξουσία για τα οποία ο Ιησούς καθόλου δεν έκανε μνεία, έδωσε διαφορετικές ερμηνείες, και άλλαξε εντελώς το πνεύμα και την ιδεολογία του φερόμενου ιδρυτή της .

Πηγές εκκλησιαστικής-μοναστηριακής περιουσίας

Με βάση την μικρή μας έρευνα, θα μπορούσαμε, σε γενικές γραμμές πάντα, να συνοψίσουμε τις πηγές της εκκλησιαστικής-μοναστηριακής περιουσίας, στα κάτωθι:

1. Στις βασιλικές επιχορηγήσεις, οι οποίες προέρχονται από την φορολογία του λαού. Ανάμεσα στον λαό όμως υπάρχουν ακόμα πολλοί εθνικοί. Επίσης, από τις φοροαπαλλαγές.
2. Στις αρπαγές των ναών και των περιουσιακών στοιχείων των ναών, που ανήκαν στους εθνικούς.
3. Στις δωρεές/κληρονομίες των πιστών, μεγάλο μέρος των οποίων οφείλονται για μια εξασφάλιση θέσης στον Παράδεισο (όχι του...Αμαρουσίου, αλλά στον ουρανό).
4. Στις αρπαγές από τους φτωχούς, που δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην βαρύτατη φορολογία.
5. Στην τοκογλυφία των επισκόπων και των ηγουμένων.
6. Στην παραχώρηση της περιουσίας του υποψήφιου μοναχού, στο μοναστήρι.

Επί Ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (του λεγομένου Βυζαντίου)

Κωνσταντίνος ο «Μέγας»

Αναμφίβολα, ο Κωνσταντίνος υπήρξε ο πρώτος αυτοκράτορας που για πολιτικούς λόγους επεδίωξε να αλλάξει τα δεδομένα της εποχής του, και να θέσει τις βάσεις μιας νέας πολιτικής, την οποία θα ολοκληρώσουν οι κατοπινοί αυτοκράτορες που θα ακολουθήσουν -με εξαίρεση τον Ιουλιανό, σύμφωνα με την οποία υπάρχει «ένας θεός στον ουρανό- ένας αυτοκράτορας στην γη, μία Εκκλησία-κοινή πίστη στην αυτοκρατορία». Όλοι οι υπήκοοι είναι υποχρεωμένοι να συμμορφωθούν, και να ξεχάσουν την παλαιά πολυφωνία, για να επέλθει η πολυπόθητη ενότητα στην πολυεθνική αυτοκρατορία.

Ο βυζαντινολόγος George Ostrogorsky, γράφει:

Η θεώρηση του Χριστιανισμού ως της μόνης και αποκλειστικής θρησκείας ήταν εντελώς ξένη και αδιανόητη στον αιώνα του θρησκευτικού συγκρητισμού, και φυσικά και στον πρώτο χριστιανό αυτοκράτορα. Πέρασε πολύς χρόνος ώσπου να

επικρατήσει το πνεύμα της **αποκλειστικότητας** στο θρησκευτικό χώρο και ο ρωμαϊκός κόσμος να αποδεχθεί τον Χριστιανισμό ως τη μόνη θρησκεία, που κατέχει **την απόλυτη αλήθεια** και **αποκλείει κάθε άλλη διδασκαλία ως αίρεση**. Φυσική βέβαια συνέπεια **της νέας πολιτικής που χάραξε ο Κωνσταντίνος** ήταν να καταλάβει η χριστιανική πίστη μονοπωλιακή θέση στη ρωμαϊό-βυζαντινή αυτοκρατορία. Αυτό όμως έγινε αρκετά αργότερα.

(«Ιστορία Βυζαντινού Κράτους», σελ. 106)

Οικογενειακή θρησκευτική παράδοση του Κωνσταντίνου ήταν η μονοθεϊστική λατρεία του θεού Ήλιου, για αυτόν τον λόγο είδε με καλό μάτι τον Χριστιανισμό. Ας μην ξεχνάμε ότι ο βιβλικός θεός μερικές φορές καλείται ως «Ήλιος της δικαιοσύνης». Παράλληλα διατήρησε το εθιμοτυπικό να είναι αρχιερέας των εθνικών.

Μετά την ήττα του Μαξέντιου από τον Κωνσταντίνο, ο δεύτερος πλέον «δεν προσέφερε τις συνηθισμένες θυσίες των ειδωλολατρών προς τον Δία Καπιτωλίνο στις 29 Οκτωβρίου, αλλά ισχυροποίησε, αμέσως μετά τη μάχη, τον χριστιανικό κλήρο. Στην Ιταλία και την Αφρική, υπήρχαν πολύ περισσότεροι χριστιανοί από ό,τι στην Γαλατία. Στη Ρώμη, όπου η Σύγκλητος έχτισε προς τιμήν του, δίπλα στο Κολοσσαίο, την αψίδα του θριάμβου, που σώζεται μέχρι σήμερα, **χάρισε στον επίσκοπο Μιλτιάδη**, ίσως ήδη από τότε, την *domus Faustae* μαζί με τα κτήματά της και **το αυτοκρατορικό παλάτι**, που ανήκε κάποτε στην οικογένεια του Λατερανού κι έπειτα το πήρε κληρονομιά από τον πατέρα της Μαξιμιανό η δεύτερη γυναίκα του Φάυστα. Επειδή όμως η Φάυστα δεν ήταν χριστιανή, ο Κωνσταντίνος, μετά τη δολοφονία της, **μεταβίβασε το Λατερανό στην Εκκλησία**. Ο Ρωμαίος ποντίφικας βελτίωσε σημαντικά την έδρα του. Το κτίριο παρέμεινε παπική κατοικία ως το 1308. Επιπλέον ο ηγεμόνας παρακινεί από τώρα τους επισκόπους να επεκτείνουν τις εκκλησίες τους ή να ανοικοδομήσουν νέες, παρέχοντάς τους **“πλούσια στήριξη από τα δικά του οικονομικά μέσα”** (Ευσέβιος). Στην Αφρική, που βρίσκεται μετά τη νίκη του υπό την εξουσία του, επιστρέφει στην καμπή του 312/313την δημευμένη περιουσία των Εκκλησιών, ακόμη και αν στο μεταξύ είχε περάσει στην κατοχή ιδιωτών. Διατάζει ρητά τον ανθύπατο Ανουλίνο να φροντίσει ώστε αυτή η περιουσία, “οι κήποι, τα σπίτια και όλα ανεξαιρέτως να επιστραφούν από τους πολίτες ή τα άλλα πρόσωπα που τα κατείχαν όσο το δυνατόν γρηγορότερα” στην Εκκλησία» (Karlheinz Deschner, «Η εγκληματική ιστορία του Χριστιανισμού, τ. Α΄, σ. 289).

Ο Κωνσταντίνος φρόντισε να παραχωρήσει με κλήρο πολλά κτήματα και προϊόντα εισαγωγής που μπορούσαν να μεταπωληθούν. Οικοδόμησε πλούσιους και πολυτελείς ναούς, χάρισε χρυσάφι και ασήμι (ο. π. σ. 305-307). Αυτή η ιδιαίτερη μεταχείριση προς την Εκκλησία, εξυπηρετούσε αρχικά στο να ισοσταθμίσει χριστιανούς και εθνικούς. Σταδιακά, από τώρα και στο εξής, **θα ενισχύεται ο χριστιανικός κλήρος και θα αποδυναμώνονται οι εθνικοί.**

«Για ποιόν λόγο όμως γίνονταν όλα αυτά τα έξοδα για τα πελώρια και μνημειώδη εκκλησιαστικά οικοδομήματα, που απομυζούσαν τον λαό; Δαπάνες, τις οποίες κατά την προηγούμενη αρχαία περίοδο μόνο ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός είχε ξεπεράσει; Εδώ υπάρχει μόνο μία έγκυρη απάντηση: **Ο Κωνσταντίνος επιδείκνυε έτσι που αναζητούσε υποστήριξη για να χτίσει την αυτοκρατορία του**» (ο. π. σ. 307).

«Το 313 ο Κωνσταντίνος απελευθέρωσε τον κλήρο απ' όλες τις ιδιωτικές χορηγίες, τις παροχές υπηρεσιών στην πόλη και το κράτος και με έναν μεταγενέστερο νόμο- μια και οι κληρικοί ασκούν συνήθως ένα δεύτερο επάγγελμα- από τους επαγγελματικούς φόρους. Πως δικαιολογήθηκε αυτό; Με την υπόθεση ότι τα επαγγελματικά τους έσοδα προορίζονταν σίγουρα για τους φτωχούς. **Οι επίσκοποι απολάμβαναν σύντομα τόσα πολλά προνόμια, κυρίως από φοροαπαλλαγές, ώστε το 320 απαγορεύτηκε να καταλαμβάνουν οι πλούσιοι ιερατικό αξίωμα, αφού έτσι προσπαθούσαν οι τελευταίοι να αποφύγουν τις φορολογικές πιέσεις. Το 321 η Εκκλησία απέκτησε κληρονομικά δικαιώματα, κάτι που για τους ειδωλολατρικούς ναούς ίσχυε μόνο περιστασιακά. Είχε όμως τόσο πολλά εισοδήματα, ώστε το κράτος μετά από δύο γενιές εξέδωσε νόμους "ενάντια στην εκμετάλλευση της ευλαβούς πίστης, ιδιαίτερα γυναικών από τον κλήρο".** Η περιουσία της Εκκλησίας αυξήθηκε μέσα στον επόμενο αιώνα στο πολλαπλάσιο, μια και ολοένα περισσότεροι χριστιανοί για τη "σωτηρία της ψυχής τους" άφηναν στην Εκκλησία ένα κληροδότημα ή όλη τους την περιουσία, μια συνήθεια, που έλαβε κατά το Μεσαίωνα διατάσεις επιδημίας: Η Εκκλησία κατείχε το ένα τρίτο της Ευρώπης» (ο. π. σ. 309).

Κωνσταντίνος και Ελένη

Δεν είναι όμως μόνο ο Κωνσταντίνος, αλλά και η μητέρα του Ελένη που οικοδόμησε πολυτελέστατους ναούς και δημιούργησε προσκυνήματα, από τον κρατικό κορβανά. Μέρος της φορολογίας -και συνεπώς μέρος των χρημάτων που δίδονταν για την έγερση χριστιανικών ναών-, προέρχονταν από την φορολόγηση

της **πορνείας**. Ο Κωνσταντίνος είχε θεσπίσει έναν πολύ βαρύ φόρο, τον «χρυσάργυρο», που το εισέπρατταν κάθε 4 ή 5 χρόνια. Προκειμένου να πληρωθεί, πολλοί κάνανε τα κορίτσια τους πόρνες, σύμφωνα με τον Ζώσιμο. Εκτός από αυτό, αρκετοί ναοί των εθνικών είχαν μεταβληθεί σε πορνεία, τα οποία επίσης φορολογούσε το χριστιανικό Βυζάντιο, κατά τα γραφόμενα του χριστιανού ιστορικού Σωζομενού.

Ο **Ευσέβιος Καισαρείας**, στο έργο του «**Βίος Κωνσταντίνου**», στο τρίτο βιβλίο, μνημονεύει ορισμένα από τα κυριότερα χριστιανικά οικοδομήματα που κατασκεύασαν και κόσμησαν ο Κωνσταντίνος και η μητέρα του η Ελένη, στα Ιεροσόλυμα, την Νικομήδεια, την Κωνσταντινούπολη, την Αντιόχεια και αλλού. Ήσαν πολυτελείς ναοί και προσκυνήματα και κατασκευάστηκαν εκεί που «πάτησε», «δίδαξε» και «μαρτύρησε» ο Ιησούς, ασχέτως αν μέχρι τότε ήσαν παντελώς άγνωστα. Ο αυτοκράτορας διέθετε πολύ χρήμα για όλα αυτά, και με αυτές τις βασιλικές χορηγίες, τα έκτισε και τα κόσμησε με πολυάριθμα αναθήματα. Τα ίδια έπραξε και η Ελένη, καθώς ο Κωνσταντίνος, «της παρέσχε μάλιστα εξουσίαν και επί του βασιλικού θησαυρού, ώστε να χρησιμοποιεί από αυτόν **κατά προαίρεσιν και να διαχειρίζεται κατά γνώμην, όπως θέλει και όπως κατά περιστάσεις της φαίνεται καλόν**» («**Βίος Κωνσταντίνου**» λόγος Γ΄, 47,3).

Ο καθηγητής και αρχιμανδρίτης **Βασίλειος Στεφανίδης**, αναφέρει:

*Μεταγενέστεραι διατάξεις, τας οποίας ο Μέγας Κωνσταντίνος εξέδωσε, και πριν γίνει μονοκράτωρ, και ότε έγινε (324), δεικνύουσι **φροντίδα περί του χριστιανισμού και δαπάνην χρημάτων δι' αυτόν**. Δια των διατάξεων τούτων ο κλήρος απηλλάγη των δημοσίων βαρών, **εις τας εκκλησίας εδόθη δικαίωμα να έχωσιν ιδιοκτησίαν και να δέχωνται κληρονομίας, εις εκκλησίας εδόθησαν αυτοκρατορικά επιχορηγήσεις**, οι ναοί ωρίσθησαν ως τόποι ασύλου, αι χριστιανικά εορταί κατέστησαν κρατικά εορταί, επί των νομισμάτων ετέθησαν χριστιανικά παραστάσεις, **δι' αυτοκρατορικών χρημάτων ιδρύθησαν χριστιανικοί ναοί** και δι' αυτοκρατορικών χρημάτων συνεκλήθη η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος [Ευσεβίου, Εκκλ. Ιστορία, 10.5,7,6. Βίος του Μ. Κ, 3.23,25,43,47. 3.18,28. 3,22].*

(*Εκκλησιαστική Ιστορία, σ. 142*)

Ιδιοποίηση των ναών και των περιουσιών των ναών των εθνικών

«Η Εκκλησία πήρε και όλα όσα συνέρρεαν παλαιότερα στα ειδωλολατρικά ιερά. Ακόμη και **τα κτήματα των ναών τα οποία ιδιοποιήθηκε**, όπως και οι εκκλησιαστικές περιουσίες «των αιρετικών», αποτέλεσαν τρόπον τινά **τα θεμέλια της περιουσίας της**» (Karlheinz Deschner, «Η εγκληματική ιστορία του Χριστιανισμού», τ. Β΄, σ. 221).

Ας δούμε ορισμένα παραδείγματα...

Λιβάνιος, «Λόγος υπέρ των ιερών».

Ο Λιβάνιος, στον λόγο του προς τον Θεοδόσιο, «Υπέρ των ιερών», αναφέρει:

8. Βέβαια, εσύ ο ίδιος δεν έδωσες διαταγή να κλείσουν οι ναοί και δεν απαγόρευες ούτε την είσοδο σε ναούς, ούτε το ιερό πυρ των ναών, ούτε το λιβάνι, ούτε τις προσφορές άλλων θυμιαμάτων σε ναούς και βωμούς. Όμως, εκείνα τα μαυροφορεμένα υποκείμενα, που τρώνε περισσότερο κι από τους ελέφαντες και κατεβάζοντας αμέτρητα ποτήρια, παρενοχλούν τους άλλους που συνοδεύουν το πιτό τους με τραγούδια, αυτοί που συγκαλύπτουν τις επιδόσεις τους στο φαγοπότι με μια τεχνητή χλωμάδα του προσώπου. Αυτοί, ενώ ο νόμος παραμένει σε ισχύ, **ορμούν πάνω στους ναούς** κρατώντας ξύλα και πέτρες και σίδερα, και μερικές φορές χωρίς αυτά, με χέρια και πόδια. Ακολουθεί η εκ του ασφαλούς **ληηλασία**, το γκρέμισμα της στέγης, η κατεδάφιση των τοίχων, σπάσιμο των αγαλμάτων, αναποδογύρισμα των βωμών. Και **οι ιερείς των ναών είναι υποχρεωμένοι να σωπαίνουν ή να πεθαίνουν**. Κι αφού κατεδαφίσουν έναν ναό, σπεύδουν στον δεύτερο και στον τρίτο κι ύστερα στοιβάζουν τρόπαια πάνω σε τρόπαια, καταπατώντας τον νόμο.

9. Τέτοιες πράξεις αποτολμούνται και μέσα σε πόλεις, όμως κυρίως στην ύπαιθρο. Κι είναι πολλοί αυτοί που κάθε φορά επιτίθενται κι ύστερα από τα μύρια κακά που διαπράττουν τα σκορπισμένα πλήθη, συγκεντρώνονται και ζητούν αναμεταξύ τους λογαριασμό των πράξεων τους, και το 'χουν σε ντροπή να μην έχουν διαπράξει τα μεγαλύτερα αδικήματα. **Ξεχύνονται στους αγρούς σαν χείμαρροι και μαζί με τους ναούς ερημώνουν και τους αγρούς**. Γιατί όταν ένας αγρός στερηθεί τον ναό του, πάει χαμένος, τυφλώνεται και πεθαίνει. Οι ναοί, βασιλιά, είναι η ψυχή των αγρών οι ναοί πρωτοέδωσαν ζωή στους αγρούς, και από γενιά σε γενιά παραδόθηκαν στους σημερινούς ανθρώπους.

[...]

11. Να τι αντίκτυπο έχουν στις μεγάλες υποθέσεις του κράτους οι βιαιότητες που αποτολμούν ενάντια στον κόσμο της υπαίθρου οι άνθρωποι αυτοί που ισχυρίζονται ότι πολεμούν τους ναούς. **Μόνο που ο πόλεμός τους, είναι γι' αυτούς πηγή εισοδήματος, γιατί αρπάζουν όχι μόνο ό,τι βρίσκεται μες στους ναούς αλλά και τα υπάρχοντα των ταλαίπωρων αγροτών, την παραγωγή τους και τα ζωντανά.** Και αποχωρούν τελικά οι εισβολείς κουβαλώντας τη λεία τους από τα μέρη που εκπόρθησαν. Και δεν τους φτάνει αυτό, αλλά **σφετερίζονται και ξένα κτήματα**, λέγοντας ότι η γη του τάδε γεωργού είναι περιουσία του ναού, και πολλοί έχουν χάσει έτσι πατρικές περιουσίες, επειδή προβάλλονται ψεύτικοι τίτλοι. Από τα δεινά των άλλων καλοπερνούν αυτοί, που ισχυρίζονται ότι κάνοντας νηστείες λατρεύουν τον θεό τους. Κι αν κάποιος από τα θύματά τους πάνε στην πόλη και βρουν τον «ποιμένα» (έτσι αποκαλούνται κάποιοι άνθρωποι, όχι και τόσο αγαθοί) και κλαίγοντας του διηγηθούν τα όσα έπαθαν, ο «ποιμένας» αυτός επαινεί τους κακοποιούς και ξαποστέλνει τους παθόντες, λέγοντάς τους πως είναι κερδισμένοι κι από πάνω, που δεν έπαθαν χειρότερα.

12. Κι όμως, βασιλιά, δικοί σου υπήκοοι είναι κι αυτοί και σου είναι πιο χρήσιμοι από τους άλλους που **εγκληματούν** σε βάρος τους, όσο πιο χρήσιμος είναι ένας εργαζόμενος από έναν άεργο. Αυτοί είναι οι μέλισσες, ενώ εκείνοι οι κηφήνες. **Κι όταν ακούνε πως σε κάποιο κτήμα υπάρχουν πράγματα προς αρπαγή, αμέσως κατηγορούν τον κτηματία ότι κάνει θυσίες και άλλα κακά, και ότι πρέπει να γίνει ένοπλη επέμβαση, και να σου, καταφθάνουν οι σωφρονιστές.** Έτσι τις βαφτίζουν τις ληστείες τους, αν και η λέξη «ληστεία» είναι ανεπαρκής. Ο ληστής κοιτάει να ξεφύγει και αρνείται την πράξη του κι αν τον πεις ληστή θα το πάρει για προσβολή. Ενώ αυτοί περηφανεύονται και καμαρώνουν για τα κατορθώματά τους και τα διηγούνται σε όσους δεν τα γνωρίζουν, κι από πάνω έχουν και την αξίωση να ανταμειφθούν γι' αυτά.

[...]

54. Εσύ λοιπόν δεν μας καταδιώκεις, ακριβώς όπως εκείνος που καταδίωξε τους Πέρσες με τα όπλα δεν δίωξε όσους υπηκόους του είχαν αντίθετες αντιλήψεις από τις δικές του. Τότε, γιατί μας καταδιώκουν αυτοί οι άνθρωποι; **Με ποιο δικαίωμα κάνουν επιδρομές; Πώς απλώνουν οργισμένοι το χέρι πάνω σε ξένα κτήματα;** Πώς μπορούν να καταστρέφουν και ν' αρπάζουν, και σ' όλα αυτά να προσθέτουν την ύβρη με το να καμαρώνουν γι' αυτές τους τις πράξεις;

(Λιβάνιος, «Λόγος υπέρ των ιερών»)

Όπως σημειώνει ο ιστορικός **Κυριάκος Σιμόπουλος**, «Ο Λιβάνιος, στην έκκλησή του προς τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο για προστασία των αρχαίων μνημείων και έργων τέχνης από τις βαρβαρότητες των χριστιανών, υπενθυμίζει τους διωγμούς των αλλοθρήσκων ιερών από τον Κωνσταντίνο. Δεν περιορίστηκε στις βεβηλώσεις και ανατροπές βωμών και στον εμπρησμό και το κλείσιμο των αρχαίων ιερών αλλά και μετέτρεψε ναούς **σε πορνεία**. Καταγγέλλει επίσης ότι ο διωγμός της παλαιάς θρησκείας είχε ταπεινά ελατήρια. **Απέβλεπε δηλαδή στην αρπαγή της περιουσίας των αρχαίων ναών** και διανομή της στους ευνοούμενους της εξουσίας» (Σιμόπουλος Κυριάκος, «Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων», σ. 123).

Επίσης παρατηρεί:

«Κατά τον Ιουλιανό ο Κωνσταντίνος επέτρεψε να λεηλατηθούν όλοι οι θησαυροί των ναών για να διακηρύξει την περιφρόνησή του προς την αρχαία θρησκεία. Η διαρπαγή όμως δεν έγινε από προσωπική απέχθεια του Κωνσταντίνου- ήταν άλλωστε και ο ίδιος "εθνικός"- αλλά για **πολιτικούς** και **οικονομικούς λόγους**: προσπορισμός εσόδων, προπαγάνδα και κυρίως ικανοποίηση των τοπικών εκκλησιαστικών αρχών που απολάμβαναν πλούσιο μερίδιο από την λαφυραγωγία. Στην Κωνσταντινούπολη δημεύτηκαν οι περιουσίες των αρχαίων ιερών» (ο. π. σ. 128).

Πορφύριος Γάζης

Άλλο παράδειγμα που θα μπορούσε να αναφερθεί, είναι αυτό του Πορφυρίου Γάζας. Αναφέρονται αναλυτικά στον «Βίο» του, που κατέγραψε ο Μάρκος ο Διάκονος. Αναφέρεται σε γεγονότα που διαδραματίστηκαν το 398.

Γράφει ο Κ. Σιμόπουλος, βάση του «Βίου»:

Οι χριστιανοί εισόρμησαν στους ναούς, καταθρυμμάτισαν όλα τα αγάλματα και λεηλάτησαν τα άδυτα **αρπάζοντας** τα πολύτιμα αναθήματα και σκεύη. Θα στραφούν ύστερα εναντίον του Μαρνείου, του ναού του Διός. Έντρομοι οι ιερείς αμπάρωσαν τις πόρτες και κατέφυγαν στο άδυτο. Και τώρα τι θα γίνει; Άλλοι έλεγαν να κατεδαφιστεί ο ναός-"κατασκαφήναι"- και άλλοι να πυρποληθεί-"κατακαήναι". Προτόμησαν τον εμπρησμό. Ένα "σοφό παιδάκι" εφτά χρονών-"έως επτά ενιαυτών"- εκφράζοντας προφανώς τη θεϊκή βούληση, έδωσε οδηγίες στους ευσεβείς χριστιανούς. Να αλείψετε με πίσσα, θειάφι, και χοιρινό λίπος τις χάλκινες πόρτες και να βάλετε φωτιά. Ακριβώς αυτό έκαναν. Άλειψαν τις θύρες του ναού με τα εμπρηστικά υλικά και "προσήκαν το πυρ". Φούντωσε η

φωτιά και ο ναός τυλίχθηκε στις φλόγες. Και οι χριστιανοί **ρίχθηκαν στην λεηλασία**. Άρπαξαν, γράφει ο συναξαριστής, **“α εύρισκον, είτε χρυσόν είτε αργυρόν ή σίδηρον ή μόλυβδον”**. Δεν αναφέρει τίποτα για τους έγκλειστους ιερείς. Ασφαλώς κήκαν ζωντανοί. Ήρθε ύστερα η σειρά των ιδιωτικών σπιτιών. Οι ορδές του Πορφυρίου εισβάλλουν στα σπίτια της Γάζας και καταστρέφουν όλα τα λατρευτικά αγάλματα, όλα τα διακοσμητικά έργα τέχνης, πίνακες ζωγραφικής. Έκαψαν επίσης όλα τα βιβλία των αρχαίων Ελλήνων συγγραφεών.

(Σιμόπουλος Κυριάκος, «Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων», σ. 134)

Άλλο παράδειγμα, ο Θεόφιλος και το Σαράπειο...

Επικεφαλής φανατισμένου όχλου, οπλισμένου με τσεκούρια, εισόρμησε στον ναό και κάλεσε τους βανδάλους του να κατακερματίσουν το περίφημο αρχαίο άγαλμα του Σάραπι, έργο του Αθηναίου γλύπτη Βρυάξιδος. Ακολούθησε, με παρότρυνσή του, άγρια λεηλασία του ιερού. Ο Ευνάπιος γράφει ειρωνικά ότι **οι «ηρωικοί επιδρομείς» γκρέμισαν τα πάντα και ρίχθηκαν στην αρπαγή χρημάτων και πολύτιμων αντικειμένων**.

(Σιμόπουλος Κυριάκος, «Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων» σ. 135)

Οι θησαυροί των ναών της Αιγύπτου παραχωρήθηκαν από τον αυτοκράτορα στην Εκκλησία της Αλεξάνδρειας».

(ο.π.σ 136)

Δεν ήταν όμως αίτιο η θρησκευτική έξαρση, αλλά η αρπαγή.

Δεν υπάρχει πλέον καμία αμφιβολία ότι οι βαρβαρότητες κατά των αρχαίων μνημείων και καλλιτεχνημάτων δεν ήταν αποτέλεσμα θρησκευτικών εξάρσεων αλλά **προμελετημένη επιχείρηση διαρπαγής** υπό την αιγίδα της εξουσίας, αυτοκρατορικής και εκκλησιαστικής. Αρκεί να σημειωθεί ότι ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεόφιλος, ο οργανωτής των βανδαλισμών, υπήρξε τόσο ευσεβής και αδιάλλακτος χριστιανός και δεινός πολέμιος της ειδωλολατρίας που το 410

διόρισε επίσκοπο Πτολεμαΐδος (Κυρηναϊκής) τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο και ρήτορα Συνέσιο που ανοιχτά δήλωνε πως είναι οπαδός της παλαιάς θρησκείας.

(ο. π. σ. 137)

Στους βανδαλισμούς **πρωτοστατούν και οι μοναχοί επειδή διεκδικούν τις περιουσίες των «ειδωλολατρικών ιερών».**

(ο. π. σ. 139)

Θεοδοσιανός Κώδικας

Πέρα όμως από την ανοχή των χριστιανών αυτοκρατόρων, λίγο αργότερα, το 415, **ο Ονώριος και ο Θεοδόσιος ο Μικρός**, θα εκδώσουν τον κάτωθι νόμο 16.10.20. Συνεπώς, τώρα έχουμε να κάνουμε με την επίσημη πολιτική της αυτοκρατορίας.

Διατάσσουμε ότι οι ιερείς της ειδωλολατρικής δεισιδαιμονίας θα υπόκεινται στην τιμωρία που τους αντιστοιχεί, εκτός εάν αποχωρήσουν από την Καρχηδόνα πριν από τις Καλένδες του Νοεμβρίου και επιστρέψουν στις κοινότητες από τις οποίες προέρχονται. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι ιερείς σε όλη την Αφρική θα υπόκεινται σε αντίστοιχη τιμωρία, εκτός εάν αποχωρήσουν από τις πόλεις και επιστρέψουν στις δικές τους κοινότητες. Επίσης, σύμφωνα με τη νομοθεσία του Γρατιανού, που τώρα βρίσκεται μεταξύ των αγίων, διατάσσουμε ότι όλα τα μέρη που το εσφαλμένο δόγμα των παλαιών είχε εκχωρήσει στις ιερές τους τελετές **θα περιέλθουν στην ιδιοκτησία του αυτοκρατορικού μας ταμείου.** Γι' αυτό, από τη στιγμή που απαγορεύθηκε να δίνονται δημόσια χρήματα στην αίσχιστη δεισιδαιμονία, τα οφέλη από τέτοια μέρη θα αφαιρούνται από τους παράνομους ιδιοκτήτες τους. Εάν όμως η γενναιοδωρία παλαιών αυτοκρατόρων ή η Μεγαλειότητά μας επιθυμεί να παραχωρηθεί οποιοδήποτε το μέρος από αυτή την περιουσία σε κάποια πρόσωπα, αυτή η περιουσία θα παραμείνει στην κυριότητά τους επ' άπειρον. Ορίζουμε ότι αυτός ο κανονισμός θα ισχύει όχι μόνο σε όλη την Αφρική, αλλά σε όλες τις περιοχές που βρίσκονται μέσα στην επικράτειά μας. Επιπλέον, **εάν ήταν επιθυμία μας, όπως έχει εκφραστεί επανειλημμένως με νόμους, τέτοιου είδους περιουσία να ανήκει στη σεβαστή Εκκλησία, η χριστιανική θρησκεία θα μπορεί να διεκδικήσει την περιουσία αυτή για λογαριασμό της.** Κατά συνέπεια, όλα τα κτήματα που ανήκαν σε μία δεδομένη στιγμή στη

δεισιδαιμονία που δικαίως έχει καταδικαστεί, και όλοι οι τόποι που προηγουμένως ανήκαν στους *Frediani* ή στους Δενδροφόρους ή σε άλλους που φέρουν διάφορα ονόματα και ειδωλολατρικά επαγγέλματα, και που προορίζονταν για τις γιορτές τους και τις δαπάνες τους, **θα μπορούν τώρα να ενισχύσουν το εισόδημα του οίκου Μας**, αφού η προαναφερθείσα εσφαλμένη πίστη καταργηθεί. Ασφαλώς, εάν κάτι έχει χρησιμοποιηθεί ποτέ σε θυσίες και άρα έχει εξυπηρετήσει την εξαπάτηση των ανθρώπων, θα απομακρυνθεί από τα λουτρά και από τα αγαπημένα μέρη όπου συχνάζει το κοινό, έτσι ώστε να μη δίνει αφορμή για σφάλματα. Επιπλέον, ορίζουμε την απομάκρυνση των χιλιάρχων και των εκατοντάρχων ή άλλων προσώπων που λέγεται ότι είχαν μονοπωλήσει για λογαριασμό τους την δωρεάν διανομή σίτου και τροφίμων στον λαό σε καιρό λιμού, του απλού λαού. Έτσι κανείς δεν θα αποφεύγει την ποινή του θανάτου, εάν πάρει με τη θέλησή του να τον διορίσουν σε τέτοια αίσχη.

Παρεδόθη την τρίτη ημέρα πριν από τις Καλένδες του Σεπτεμβρίου στη Ραβέννα το έτος της δέκατης υπατείας του Αυγούστου Ονωρίου και της έκτης υπατείας του Αυγούστου Θεοδοσίου, 30 Αυγούστου 415.

(Αφροδίτη Καμάρα, «Η αντιπαγανιστική νομοθεσία της Ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέσα από τους κώδικες», σ. 79-83)

Κληρονομίες

Σημαντική πηγή εσόδων απετέλεσαν και οι κληρονομίες, εν ονόματι του «θεού» και μιας καλής θέσεως στην μετά θάνατον ζωή.

Αφότου το 321 ο Κωνσταντίνος έδωσε στην Εκκλησία **το δικαίωμα να κληρονομεί** -μία ανεξάντλητη πηγή πλούτου έως τις μέρες μας- πολλοί χριστιανοί της άφηναν μέρος γαιών ή και ολόκληρες γαίες και περιουσίες σε μετρητά, για τη σωτηρία της ψυχής τους.

(*Karlheinz Deschner*, «Η εγκληματική ιστορία του Χριστιανισμού», τ. Β΄, σ. 261)

Είναι ένα φαινόμενο που το βλέπουμε και σήμερα. Όπως και όλα όσα αναφέρουμε, αφού η απληστία του χυδαίου ανθρώπου παραμένει η ίδια.

Όταν πρόκειται για χρήματα, οι πιο δοξασμένοι άγιοι, οι πιο διάσημοι Πατέρες

και Διδάσκαλοι της Εκκλησίας δεν διστάζουν να διχάσουν γονείς και παιδιά, ζητώντας να τα αποκληρώσουν εν μέρει ή εξ ολοκλήρου προς όφελος της Εκκλησίας.

(ο. π. σ. 264)

Αυτό προκύπτει από τα ίδια τα γραπτά των Πατέρων. Για παράδειγμα, ο άγιος Κυπριανός προτρέπει τους γονείς να μεταβιβάσουν την περιουσία τους στον Θεό και όχι στα παιδιά τους. Γιατί ο Θεός είναι ο αληθινός τους κηδεμόνας. Ο άγιος Ιερώνυμος ζητάει από τους ιερείς να δίνουν την περιουσία τους στους φτωχούς και στην εκκλησία. Ο Σαλβιανός λέει ανοιχτά ότι, όποιος δεν αφήνει την περιουσία του στην Εκκλησία, αλλά την δίνει στα παιδιά του, ενεργεί ενάντια στο θέλημα του Θεού (ο. π. σ. 261-265).

Επειδή το κακό είχε παραγίνει, κάποιοι προσπάθησαν να περιορίσουν το φαινόμενο, αλλά χωρίς επιτυχία. Ο «Μαμωνάς της αδικίας» πάντα θριαμβεύει.

*Τον 4ο αιώνα πιστοποιούν ακόμη και **οι νόμοι** των χριστιανών αυτοκρατόρων την εξαθλίωση πολλών οικογενειών η οποία είχε προκληθεί από τις μεγάλες δωρεές προς την Εκκλησία. Ήδη ο Βαλεντινιανός Α΄ (364-375) προβαίνει γι' αυτό το λόγο σε αυστηρές ενέργειες ενάντια στην υφαρπαγή κληρονομιών από την Εκκλησία. Το έτος 370 απαγορεύει σε ιερωμένους και μοναχούς να επισκέπτονται τα σπίτια των χηρών και ορφανών, και ανακηρύσσει άκυρες όλες τις δωρεές και κληροδοτήσεις τους, όπως και εκείνες άλλων γυναικών οι οποίες με θρησκευτική πρόφαση, επρόκειτο να γίνουν θύματα εκβιαστών ιερέων.*

(ο. π. σ. 266)

Όπως δείχνει η ιστορία, ουδέποτε εφαρμόστηκαν τα μέτρα αυτά. Έμειναν νεκρό γράμμα.

*Αν και απαγορεύονταν η προσωπική ιδιοκτησία για τους μοναχούς, τα μοναστήρια είχαν το δικαίωμα να πλουτίζουν όσο ήθελαν, πράγμα που έκαναν κιόλας, **κυρίως με τις περιουσίες που δώριζαν πλούσιοι κοσμικοί κατά την είσοδό τους στο τάγμα.** [...] Άλλοι πλούσιοι κοσμικοί έδιναν για την σωτηρία της ψυχής τους μεγάλες δωρεές στα μοναστήρια, **τα αποκαλούμενα "ψυχικά"**. Στην Νιτρία, η ενάρετη Ρωμαία Μελάνη χαρίζει στον μοναχό πατέρα*

Παμβώ, μαθητή του Αντωνίου, 150 κιλά ασήμι. Ο Αυγουστίνος που παραπονιέται κάποιες φορές για **περιφερόμενους σκνηρούς μοναχούς που πουλάνε ψεύτικα λείψανα από πόρτα σε πόρτα**, επιθυμεί μεν την ευημερία των μοναστηριών, αλλά καθώς φαίνεται, δεν είναι τόσο εύπιστος.

(ο. π. σ. 230)

Αρπαγές από τους φτωχούς που δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην βαρύτατη φορολογία

Ο **Αλέξανδρος Διομήδης**, που διετέλεσε πολιτικός, οικονομολόγος, δικηγόρος, συγγραφέας, και πανεπιστημιακός, στις «**Βυζαντινές Μελέτες**» του, γράφει:

Οι πανίσχυροι εκκλησιαστικοί άρχοντες -όπως και οι κοσμικοί άρχοντες- εχρησιμοποιούν ολόκληρον τον όγκον της επιρροής των **δια να αποσπάσουν από τους ασθενείς και απροστάτευτους τα μικροκτήματά των** -«τα των πενήτων καταπίειν»- να συγκεντρώσουν δε εις χείρας των, κατά το δυνατόν, μείζονα έκτασιν γης. **«Πολλά των χωρίων ευρίσκονται βλαπτόμενα τε και αδικούμενα, τινά δε και αφανιζόμενα παρ' ολίγον από της των μοναστηρίων αφορμής»**, λέγει η **Νεαρά XXIX Βασιλείου Β´** [976-1025]. Κατεδυνάστευον -ιδία όταν επρόκειτο περί Μονών- τους περιοίκους αγροτικούς πληθυσμούς έως ου, απαυδίζοντες ούτοι από την πίεσιν των δημοσίων φόρων, από την διάχυτον πέριξ των αναληγσία, από την αρπακτικότητα των εισπρακτόρων, εγκατέλειπον το κτήμα ή μετεβίβαζον αυτό υπό τον όρον της «προστασίας» (πατροκίνιον), εις την παντοδύναμον Μονήν.

(*Βυζαντιναί Μελέται*, τ. Α´, σ. 38-39)

Φυσικά, ως σοβαρός ερευνητής, δεν τα βγάζει από το κεφάλι του, αλλά βασίζεται σε Νεαρά (νομοθεσία) του Βασιλείου του Β´.

Η τάξις των γεωργών είχε περιέλθει, κατά τας αψευδείς μαρτυρίας συγγραφέων του ΙΔ´ αιώνος, εις οικτράν κατάστασιν. Ο πληθυσμός της υπαίθρου αραιώνεται ένεκα της κακομεταχειρήσεως από τους χωροδεσπότας και των δηλώσεων και καταστροφών, από τας συχνάς εχθρικές επιδρομάς. **Εν τούτοις, εν μέσω του ολέθρου τούτου, η μοναστηριακή περιουσία ηύξανεν, ο αριθμός των ζητούντων, εν μέσω γενικής αναστατώσεως άσυλον εις τας Μονάς, παραχωρούντων δε εις αυτάς και τας εις τας πόλεις οικίας των και άλλα**

περιουσιακά στοιχεία. Από την αντίδραση πλείστων εκκλησιαστικών συγγραφέων προκύπτει, ότι η καλογερική πλεονεξία εξεμεταλλεύετο επί μάλλον και μάλλον **τα αισθήματα και τους φόβους** των πιστών. Έκτοτε ιδίως χρονολογούνται τα εκτεταμένα μοναστηριακά κτήματα εν Θεσσαλία και αι μεγάλοι Μοναί με μετόχια της Μακεδονίας, ιδία της ανατολικής.

(ο. π. σ.100)

Η τοκογλυφία των επισκόπων και των ηγουμένων

Ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος, μας αποκαλύπτει βάση πρωτογενούς πηγής, την κατάσταση που επικρατούσε κατά τον 14ο αιώνα. Μάλιστα, η πηγή προέρχεται από έναν εκκλησιαστικό, ονόματι Ισίδωρο.

Ένας ιεράρχης, ο Ισίδωρος, που έζησε στο τέλος του 14^{ου} αιώνα, ακολουθώντας τις παραδόσεις του Χρυσοστόμου, του Γρηγορίου και του Βασιλείου, διαμαρτύρονταν για τον ηθικό ξεπεσμό της κοινωνίας στην εποχή του, για την απληστία των κληρικών και των καλογέρων και για την τοκογλυφία, που έριχνε στην δυστυχία, στην απόγνωση και στην αθλιότητα πολύ κόσμο. **«Αρπάζετε το έχειν των αδελφών σας** (βροντοφώνησε σε μία ομιλία του), **και με τις τέτοιες αρπαγές σας ικανοποιείται την ασέλγειά σας».** Και αλλού ο ίδιος τονίζει: **«Επειδή δεν υπάρχει πια κοινωνική αλληλεγγύη, εσείς οι δανειστές δέρνετε, χτυπάτε, δαγκώνετε»** (ελ. Χειρόγρ. Βιβλ. Παρισιού Νο 1192, φ. 280 και 239). Ακόμα, στιγματίζει και τους καλογέρους, που κατέβαιναν στις πόλεις, όπου ανακατεύονταν στα πολιτικά και ο νους και ο λογισμός τους ήταν πώς να πλουτίσουν και να αποκτήσουν αμπέλια και χωράφια (βλ. ελ. Χειρόγραφο οπ. Παραπάνω, φ. 171-171ν). Αξίζει όμως να μεταφέρουμε εδώ μεταφρασμένα όσα λέει για τους τοκογλύφους. Επειδή στις διαμαρτυρίες και στις επικρίσεις του οι τοκογλύφοι επικαλούντανε τους νόμους από την μία μεριά και από την άλλη δικαιολογούντανε, ότι με τα δάνειά τους προσφέρονε υπηρεσίες στην κοινωνία, ο Ισίδωρος τους δίνει την πιο κάτω αποστομωτική απάντηση: **Αλλά ποια είναι η ψυχρή απολογία των καλόγερων;** «Από τα δικά μου χρήματα που δανείζω, βγάζει κέρδος, λένε, ο χρεοφειλέτης μου. Τι παράξενο λοιπόν είναι, αν κ' εγώ ο δανειστής του πάρω ένα μέρος από τα κέρδη του, αφού με τα δικά μου χρήματα κέρδισε; Δεν πιστεύω να θεωρείται καλό πράγμα το να δίνει κανείς την περιουσία του να την νέμεται ένας άλλος, χωρίς εκείνο που δανείζει να' χει κανένα κέρδος». Αυτό είναι ληστεία και αρπαγή, απαντούν εκείνοι, που χαρακτήριζαν την τοκογλυφία σαν άδικο και παράνομο μέτρο. «Κανένα κέρδος

δεν έχει ο αδελφός σου με το να τότε δανείσεις, η τέτοια σου πράξη είναι σα να ρίχνεις τ' αγκίστρι μέσα στους φτωχού το σπιτικό και μαζί με τα δικά σου τραβάς και τα δικά του, έπειτα ούτε και κρυφά τα αρπάζεις, πράγμα που θάτανε σ' εκείνον που παθαίνει τη ζημιά μικρό κακό, αλλά με τέτοια καταπίεση, ώστε με τα ίδια τα χέρια του αδικούμενου παίρνεις τ' αρπαγμένα, γιατί εκείνος τρομοκρατημένος από τις φοβέρες σου για να μην τον κλείσεις στην φυλακή ή του γκρεμίσεις το σπίτι ή του πάρεις και τα πιο χρειαζούμενα πράγματα, προτιμά το μικρότερο κακό· και για να μη χάσει την υπόληψή του και γίνει περίγελο του κόσμου, αν ο τρίτος πάει και του κάνει το κακό, ο ίδιος ή το σπίτι του πουλάει ή το χωράφι του, ή τα ρούχα του ή ό, τι άλλο δικό του, τρέμοντας την ασπλαχνία σου και θεληματικά έρχεται και σου δίνει ό, τι του ζητείς» (ελ. Χειρόγρ. Βιβλιοθ. Παρισιού, Νο 1192, φ. 226). Όσο όμως και αν φώναζε και αν διαμαρτύρονταν ο Ισίδωρος κανείς από τους ισχυρούς δεν του έδινε σημασία. Η φωνή του ήταν φωνή βοώντος εν τη ερήμω.

(Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου, σ. 462-464)

Δεν ξεκίνησε βέβαια το φαινόμενο από τον 14ο αιώνα. Υπήρχε από πολλούς αιώνες πρωτύτερα. Ήδη η Α΄ Οικουμενική, 10 αιώνες πριν, είχε ασχοληθεί με το θέμα. Και επαναλαμβάνονται οι κανόνες σε διάφορες εποχές και συνόδους, κάτι που αποδεικνύει ότι το φαινόμενο ποτέ δεν εξέλειπε. Φαίνεται για άλλη μια φορά η ασυμφωνία λόγων και πράξεων από την πλευρά των εκκλησιαστικών ηγετών. Αυτό το βλέπουμε πολύ καθαρά και στην εποχή μας, όπου η εκκλησία άλλα λέει, και άλλα κάνει. Συμπεριφέρεται ακριβώς όπως και οι πολιτικοί. Και αν βρεθεί κάποιος να πει το ορθό, τότε τον απομονώνουν. Τον «τρώει» το εκκλησιαστικό κύκλωμα, και δεν εισακούεται, ακριβώς όπως και ο Ισίδωρος που είδαμε παραπάνω.

Στον κανόνα 17 της Α΄ Οικουμενικής, αναφέρεται: «Επειδή πολλοί εν τω κανόνι εξεταζόμενοι, **την πλεονεξίαν και την αισχροκέρδειαν διώκοντες**, επελάθοντο του θείου γράμματος λέγοντος «το αργύριον αυτού ουκ έδωκεν επί τόκω» (Ψαλμός 11,5). Και δανείζοντες εκατοστάς απαιτούσιν· εδικαίωσεν η αγία και μεγάλη σύνοδος, ως, ει τις ευρεθείη μετά τον όρον τούτον τόκους λαμβάνων, εκ μεταχειρίσεως, ή άλλως μετερχόμενος το πράγμα, ή ημιολίας απαιτών, ή όλως έτερον τι επινοών αισχρού κέρδους ένεκα, καθαιρεθήσεται του κλήρου και αλλότριος του Κανόνος έσται.

(Πηδάλιο, σ. 124)

Ίσως να πει κανείς ότι το κέρδος εδώ είναι ατομικό και όχι της Εκκλησίας. Σωστά. Όμως, κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει το φαινόμενο να συμβαίνουν αυτά με την γνώση και την ανοχή του επισκόπου, και μέρος των κερδών να μένουν στην επισκοπή. Για παράδειγμα, ο ΜΔ΄ δήθεν «αποστολικός» κανόνας, αναφέρεται στην τοκογλυφία (και) του επισκόπου (ο. π. σ. 52).

Παραχώρηση περιουσίας του υποψήφιου μοναχού στο μοναστήρι

Ο κανόνας ΣΤ΄ της «Πρωτοδευτέρας» συνόδου, που συγκλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στον ναό των «Αγίων Αποστόλων», επί βασιλείως Μιχαήλ του Γ΄ (ή Μέθυσου), το 861 με 318 πατέρες, ορίζει:

Οι μοναχοί ουδέν ίδιον οφείλουσιν έχουν. Πάντα δε τα αυτών προσκυρούσθαι τώ μοναστηρίω. φησί γάρ ο μακάριος Λουκάς περί των εις Χριστόν πιστευόντων, καί τήν των Μοναχών πολιτείαν διατυπούντων, «ως ουδείς τι των υπάρχόντων αυτώ έλεγεν ίδιον περί των υπάρχόντων αυτοίς διατίθεσθαι πρότερον, καί οίς βούλοιντο προσώποις, μή κεκωλυμένοις δηλονότι παρά τού νόμου, τα αυτών παραπέμπεσθαι. Μετά γάρ τοι το μονάσαι, τών προσόντων αυτοίς απάντων, το Μοναστήριον έχει την κυριότητα και ουδέν περί των οικείων φροντίζειν, ή διατίθεσθαι, τούτοις παρακεχώρηται. Ει δε τις φωραθείη κτήσιν τινά, ήτις ου κατεκληρώθη τώ Μοναστηρίω, ιδιοποιούμενος, και φιλοκτησίας πάθει δουλόμενος, ταύτην μεν παρά του Ηγουμένου ή του Επισκόπου αναλαμβάνεσθαι, και πολλών παρουσία πιπρασκομένην, πτωχοίς καί απόροις διανέμεσθαι. Τον δε γε την τοιαύτην κτήσιν, κατά τον πάλαι Ανανίαν υποσουλάν μελετήσαντα, τω προσήκοντι επιτιμίω η αγία Σύνοδος ώρισε σωφρονίζεσθαι. Δήλον δε ως άτινα περί μοναζόντων ανδρών η αγία Σύνοδος εκανόνισε, τα αυτά και περί μοναζουσών γυναικών κρατείν εδικαίωσε.

(ο. π. σ. 286)

Ο Νικόδημος σχολιάζει τον κανόνα και αναφέρει τις εξής περιπτώσεις που αφορούν μοναχούς και μοναχές: Πριν καλογερέψει κάποιος, έχει το δικαίωμα να διευθετήσει τα κληρονομικά. Όταν όμως καλογερέψει, δεν μπορεί να κάνει κάτι, και **όλα** τα εξουσιάζει το Μοναστήρι (ο. π. σ. 286).

Αν φανερωθεί ότι κάποιος καλογέρεψε κρατώντας κρυφά κάτι για τον εαυτό του και όχι για το κοινόβιο, τότε επιβάλλεται σε επιτίμιο, και αυτό που βρίσκεται στην κατοχή του το παίρνει ο Ηγούμενος ή ο Αρχιερέας το πωλεί, και τα χρήματα τα

δίνει στους φτωχούς (σ. 287).

Η Νεαρά του Ιουστινιανού ΡΚΓ, στο Δ΄ βιβλίο των Βασιλικών, ορίζει ότι αν ο καλόγερος έχει παιδιά, μπορεί να κανονίσει τα κληρονομικά, αφού όμως συμπεριλάβει μεταξύ των κληρονόμων και τον εαυτό του. Ισχύει **μόνο** για τα παιδιά του. Αν δηλαδή, έχει τρία παιδιά, ο ίδιος συνυπολογίζεται ως τέταρτο. Ο καλόγερος το μερίδιό του πρέπει να το παραχωρεί στο μοναστήρι (σ. 286).

Αν όμως πεθάνει χωρίς να τακτοποιήσει κάτι, τότε κληρονομούν τα παιδιά του και το μοναστήρι (σ. 286).

Εάν ο καλόγερος πεθάνει, όσα απέκτησε εν ονόματι του μοναστηριού, **δεν** περιέρχονται στα παιδιά του ή σε άλλους συγγενείς, αλλά στο μοναστήρι. Γιατί, είναι αφιερωμένα στον Θεό. Το ίδιο ισχύει και για τις επισκοπές.

Αν απέκτησαν κληρονομιά πριν μονάσουν, πρέπει να δίνουν από το μερίδιό τους, πέρα από τους συγγενείς, και στο μοναστήρι.

Πριν την πτώση της Πόλης

Κατά τους παραπάνω τρόπους, όλους τους προηγούμενους αιώνες, η εκκλησία και τα μοναστήρια μάζεψαν πλούτη και περιουσίες. Ας δούμε τώρα, πως ήταν η κατάσταση λίγο πριν την άλωση της Κωνσταντινούπολης, και πως πολιτεύτηκαν οι εκκλησιαστικοί, προτάσσοντας το οικονομικό συμφέρον τους, πάνω από όλα.

Ο ιστορικός Γιάννης Κορδάτος αναφέρει -πάντα βάση πηγών-, τα εξής:

*Ο Αλέξιος Κομνηνός για να μαζέψει χρήματα πουλούσε και τίτλους ευγενείας σε όσους ήθελαν να γίνουν τιτλούχοι. Κι ακόμα πολλά μοναστήρια παραχώρησε σε φίλους του, και σε άλλους χάρισε ολόκληρες εκτάσεις για να χτίσουν μοναστήρια, να νέμονται μεγάλες περιοχές **χωρίς να πληρώνουν φόρους, όπως το νησί Πάτμος, που το χάρισε στον φίλο του καλόγερο Χριστόδουλο.** Γενικά ο Αλέξιος Κομνηνός, όπως και οι διάδοχοί του, ευνόησε πολύ τον καλογερισμό, για αυτό στα χρόνια των Κομνηνών χτίστηκαν πολλά μοναστήρια και οι καλόγεροι αποχτήσανε μεγάλη επιρροή και δύναμη. Επίσης θέσπισε με χρυσόβουλλό του **«εφεξής το Όρος του Άθω καλείσθαι παρά πάντων Άγιον» και είναι «ελεύθερον και μηδεμίαν φορολογίαν ή επήρειαν τινά έχει τους μοναχούς έως της συντελείας του αιώνος».***

(Ακμή και παρακμή του Βυζαντίου, σ. 309)

Θρησκόληπτοι αυτοκράτορες που υπολόγιζαν στην δύναμη της εκκλησίας, έκαναν τα χατίρια για να τα έχουν καλά, και ας ζούσε ο λαός στην δυστυχία.

Μάλιστα, προκειμένου να καλλιεργούνται οι γεωργικές εκτάσεις των μοναστηριών, χρειάζονταν και δούλοι, οι λεγόμενοι «**αγιόδουλοι**».

«*Η εκκλησία του αγίου Δημητρίου είχε δούλους, που μέρα και νύχτα καταπιέζονταν με τον πιο σκληρό τρόπο από το ιερατείο και τους καλόγερους*» (ο. π. σ.415).

«*Οι καλόγεροι για να κρύψουν την ντροπή τους, που κρατούσαν δούλους και τους κακομεταχειρίζονταν, τους λέγανε "αγιόδουλους" και πλάσανε το παραμύθι, πως τάχα ο άγιος Δημήτριος έκανε το θαύμα του, όταν τους φέρνανε από τη Συρία σκλάβους, δεμένους με αλυσίδες, τους λευτέρωσε, αρπάζοντάς τους και τους έκανε δούλους των χτημάτων του*» (ο. π. σ. 415).

Για να μην χάσουν τις ανέσεις, δεν δίστασαν να συμβιβαστούν με τον κατακτητή. Δεν μπορούσαν να βασιστούν στην πάλαι ποτέ ισχυρή Βυζαντινή Αυτοκρατορία, αποδυναμωμένη τώρα οικονομικά και στρατιωτικά, έχοντας χάσει εδάφη και έχοντας ουσιαστικά παραμείνει με την Πόλη και τα περίχωρα λίγο πριν την πτώση.

*Οι Τούρκοι, αφού απλωθήκανε σχεδόν σε ολόκληρη τη Μικρασία, άρχισαν να παίρνουν μία-μία και τις πόλεις της Θράκης. Στα χρόνια αυτά **οι καλόγεροι του Αγίου Όρους έκοψαν κάθε δεσμό με το Βυζάντιο** και θεληματικά αναγνώρισαν ως κυρίαρχό τους τον Τούρκο ηγεμόνα Ορχάν. Το Άγιον Όρος, γράφει ο Σμυρνάκης, φαίνεται ότι αναγνώρισε την κυριαρχία των Οθωμανών, ότε η έδρα αυτών ην εν Προύσση, ίσως επί Σουλτάνου Ορχάν του Νικητού (1326-1360). Οι δε Πατέρες του Αγίου Όρους, προβλέποντες, ότι η πρωτεύουσα του Βυζαντινού Κράτους θέλει περιέλθει εις χείρας των Οθωμανών, ένεκεν των εν αυτή επικρατουσών τότε απείρων καταμελισμών και διενέξεων έσπευσαν εις Προύσσαν και υπέβαλον **την υποταγήν αυτώ τω Σουλτάνω, παρ' ου έλαβον την επικύρωσιν των κτημάτων και προνομίων άλλων.***

(ο. π. σ. 465)

Η κατάσταση μέσα στην Πόλη και γενικότερα, δεν ήταν καλύτερη. Οι πολίτες ήσαν διαιρεμένοι σε δύο παρατάξεις· τους ενωτικούς- που ήλπιζαν στην βοήθεια

του πανίσχυρου Πάπα, και τους ανθενωτικούς- που δεν ήθελαν αυτήν την υποταγή και προτιμούσαν την υποταγή στους Οθωμανούς.

Είχε γίνει πια πεποίθηση στην άρχουσα τάξη, πως σωτηρία δεν υπάρχει και ότι οι κληρονόμοι του Βυζαντίου θα είναι ή οι δυτικοί ή οι Τούρκοι. Μέσα στην πρωτεύουσα οι λαϊκές μάζες, οι κληρικοί και οι καλόγεροι ήσαν ανθενωτικοί, δηλαδή εχθροί του Πάπα και των δυτικών. Οι πιο πολλοί όμως ευγενείς ήταν ενωτικοί, δηλαδή φιλοδυτικοί-λατινόφρονες. Μα και οι περισσότεροι λόγιοι ήταν ενωτικοί και υποστήριζαν την πολιτική των Παλαιολόγων. Οι ανθενωτικοί, όσο περνούσε ο καιρός, τόσο γίνονταν φανατικότεροι και καταντούσαν φιλότευρκοι με το μίσος που εκδηλώνανε ενάντια στους ενωτικούς.

Ο φιλοτουρκισμός ήταν ισχυρός και στις επαρχίες, γι' αυτό οι Τούρκοι στη Μακεδονία, στη Θεσσαλία, στην Στερεά Ελλάδα και στην Ήπειρο, δεν βρίσκανε αντίσταση, όταν προχωρούσαν στα μέρη αυτά. Στα 1396, όταν ο Βαγιαζήτ περνούσε από τη Θεσσαλία και τη Ρούμελη, οι πιο πολλές πόλεις -Τρίκαλα, Λάρισα, Σάλωνα, Δομοκός- παραδόθηκαν **θεληματικά. Ο μητροπολίτης, μάλιστα, στα Σάλωνα προσκάλεσε τον τούρκο σουλτάνο να κυνηγήσουν μαζί.**

Είδαμε, πως τα Γιάννενα παραδόθηκαν από το αρχοντολόγι τους θεληματικά στους Τούρκους. Το ίδιο έγινε **και με τους αγιορείτες**, καθώς και αλλού. **Η πολιτική αυτή, που εφάρμοσαν οι Τούρκοι και που εξυπηρέτησε πολύ τα κατακτητικά τους σχέδια, βασίζονταν στη δική τους ιερά Γραφή, το Κοράνι.** Σύμφωνα με τις βασικές διατάξεις του, ο κόσμος χωρίζεται, από τη μια μεριά, στους πιστούς- σε εκείνους που παραδέχονται τον προφήτη Μωάμεθ σαν ανώτατο πάνω στη γης κυρίαρχο, και από την άλλη, στους απίστους -τους μη μωαμεθανούς, που τους λέγανε γκιαούρηδες, δηλαδή εχθρούς.

Το Κοράνι όμως επέτρεπε τη συμβίωση των μωαμεθανών με τους γκιαούρηδες, όταν αυτοί θεληματικά δέχονταν να γίνουν ραγιάδες των μωαμεθανών, δηλαδή υποταχτικοί τους. Η μουσουλμανική νομοθεσία όριζε να πληρώνουν μόνο κεφαλικό φόρο (χαράτσι) και μερικά άλλα δοσίματα, πολύ ελαφρότερα από τους φόρους, που πλήρωναν στο Βυζάντιο οι υπήκοοί του. Δε θέλει ρώτημα, πως η μουσουλμανική νομοθεσία πάνω στο ζήτημα αυτό δεν αντανακλούσε αισθήματα δικαιοσύνης ή ανεξιθρησκίας. Οι Τούρκοι, ας μην το ξεχνούμε, ήταν λαός νομαδικός στην αρχή και γι' αυτό πολύ καθυστερημένος. Από τους Άραβες

πήραν μόνο τη θρησκεία. Αν εφαρμόζανε πολιτική εξοντωτική δε θα μπορούσαν να τα βάλλουν με την βυζαντινή αυτοκρατορία, γιατί οι μικρασιατικές και βαλκανικές μάζες θα συσπειρώνονταν και θα βοηθούσαν το Βυζάντιο με τον πιο θετικό τρόπο.

Εφαρμόζοντας, λοιπόν, οι Τούρκοι με συνέπεια τις διατάξεις και τις εντολές του Κορανίου, από τη μία μεριά **δελέαζαν τις λαϊκές χριστιανικές μάζες**, που ήταν δυσαρεστημένες και αγαναχτισμένες από την σκληρή καταπίεση και την εκμετάλλευση της βυζαντινής φεουδαρχίας, και από την άλλη, **παραχωρώντας στους πατριάρχες και στους μητροπολίτες τη θρησκευτική πνευματική εξουσία πάνω στους ραγιάδες, είχαν οι σουλτάνοι ήσυχο το κεφάλι τους, ότι οι γκριαούρηδες θα μένανε υποταχτικοί**, γιατί ο ανώτερος κλήρος, που εκμεταλλευότανε με χίλιους δυό τρόπους σε βάρος των χριστιανών την προνομιακή του θέση, είχε κάθε λόγο να μένει πιστός και να κάνει τα θελήματα της τουρκικής εξουσίας. Από την αιτία αυτή, τόσο οι καλόγεροι, όσο και η μεγάλη πλειοψηφία από τους μητροπολίτες, είχαν συμφέρον να ευνοήσουν την επικράτηση των Τούρκων, αφού τους άφηνε, όπως πρώτα, να έχουν - εξουσιαστική θέση μέσα σε κάθε πολιτεία και να νέμονται τις εκκλησιαστικές και μοναστηριακές περιουσίες τους.

(ο. π. σ. 487-489)

Επί Τουρκοκρατίας

Ας δούμε τι ίσχυε κατά το ισλαμικό δίκαιο. Ο Γιάννης Κορδάτος αναφέρει σχετικά:

Κατά το ισχύον τότε ισλαμικόν δίκαιον, αι πόλεις που συνθηκολογούσαν δεν καταστρέφονταν και η παλαιά καθιερωμένη κοινωνική τάξις και ιεραρχία δεν ανατρέπονταν.

(*Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επανάστασεως του 1821, σ. 66*)

Οι Τούρκοι **σύμφωνα με το Κοράνι** και το λόγο που έδωκεν ο Μωάμεθ ο κατακτητής, δεν επείραξαν ούτε τας ιδιωτικάς, ούτε τας κοινοτικάς, ούτε τας μοναστηριακάς ιδιοκτησίας των μερών **που υπετάχθησαν θεληματικά**. Μόνον σε κείνα τα μέρη που έγινεν αντίστασις εδημεύθησαν όλαι αι κινηταί και ακίνητοι περιουσίαι των χριστιανών. Δι' αυτό αι περισσότεραι επαρχίαι η μια

ύστερα απ' άλλην και πολύ πιο πριν απ' το πέσιμο της Πόλης καλούσαν τους Τούρκους νάρθουν να τις πάρουν. **Οι Αγιορείτες μάλιστα καλόγηροι -και υπάρχουνε γραπτά που το μαρτυρούν στα χρόνια 1326-1390, τα είχανε καλά με τους Τούρκους και άμα έπεσεν η Σαλονίκη στα 1430 εκάλεσαν τον Σουλτάνο Μουράτ Β΄ να στείλει ανθρώπους να του παραδώσουν το Όρος.**

(ο. π. σ. 67)

Έτσι, «είναι αναμφισβήτητον ότι σχεδόν όλη η ακίνητος ιδιοκτησιών μοναστηρίων, ναών, κλπ., επί βυζαντινής εποχής, **διετηρήθη** και επί τουρκοκρατίας [...]» (ο. π. σ. 77).

Για ποιούς λόγους δόθηκαν τα προνόμια στο Πατριαρχείο και τον ανώτερο κλήρο;

Υπήρχαν εις όλην την Ελλάδα, Μακεδονίαν, Θράκην, και γενικά εις την Μεσόγειον, πολλοί που είχαν εκδηλωθεί υπέρ της ενώσεως των Εκκλησιών, αποδεχόμενοι τας αποφάσεις της συνόδου της Φλορεντίας (1439), πράγμα που εσήμαινε ότι ήσαν φίλοι και σύμμαχοι των Λατίνων. **Έπρεπε λοιπόν να σταθεροποιήσει την νίκην του και να προλάβει κάθε κίνδυνον εκ της Δύσεως.** Και αυτό θα το κατόρθωνε, αν κολάκευε τους ανθενωτικούς, αν δηλαδή δεν ανέτρεπε το υφιστάμενον καθεστώς της φεουδαρχίας και δεν εδήμεινε τας μοναστηριακάς ιδιοκτησίας.

(ο. π. σ. 66)

Ο φόβος της ανατροπής του, από τους Δυτικούς. Ο Σουλτάνος ήθελε να τα έχει καλά με τον Πατριάρχη, διότι υπήρχε ο κίνδυνος των Ρωμαιοκαθολικών του Πάπα. Έτσι, ο ένας έδινε προνόμια και ο άλλος είχε την αποστολή να κρατά τον λαό ήσυχο. Ακόμα, δεν υπήρχε το αυτοκέφαλο. Το Πατριαρχείο έκανε κουμάντο στις ελλαδικές επισκοπές.

Σε τι συνίσταντο τα προνόμια; Ο Πατριάρχης έγινε ο απόλυτος ρυθμιστής των εκκλησιαστικών ζητημάτων, και του ιδιωτικού δικαίου.

Οι Τούρκοι, μετά την άλωση της Πόλης, και σε όσους ήθελαν να παραμείνουν χριστιανοί, έδιναν ένα επίσημο έγγραφο, το «**βεράτιον**». Όπως γράφει ο Βασίλειος Στεφανίδης, κατά το βεράτιον του Μεχμέτ προς τον Γεννάδιο, το οποίο

διασώζεται στον χρονογράφο Γεώργιο Φρατζή, «ο πατριάρχης και οι αρχιερείς ανεγνωρίζοντο ως **αδειάσειστοι, αφορολόγητοι και ανενόχλητοι**» (Εκκλησιαστική Ιστορία, σ. 689). Οι χριστιανοί είχαν πλήρη ελευθερία να ασκούν την λατρεία τους. «Οι χριστιανοί θα αφίνοντο εις την θρησκείαν αυτών, υπό τους ιδιαιτέρους θρησκευτικούς αρχηγούς και τον ιδιαίτερον νόμον αυτών. **Ούτω παρείχετο εσωτερική αυτοδιοίκησις** [..]. Η εσωτερική αυτή αυτοδιοίκησις εις τα όμματα των μουσουλμάνων δεν ήτο προνόμιον, αλλά μειονέκτημα και έλαβε χαρακτήρα χριστιανικής θεοκρατίας, διότι **οι θρησκευτικοί αρχηγοί έγιναν και πολιτικοί άρχοντες**, αλλά δεν ήτο τελεία ανεξαρτησία. Ο ανώτατος θρησκευτικός και πολιτικός αρχηγός των εν Τουρκία ορθοδόξων χριστιανών («μιλέτ μπασής», όχι εθνάρχης, αλλά αρχηγός θρησκευτικής ομάδος), ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, εγκαθίστατο υπό του σουλτάνου» (ο. π. σ. 689). Τι όφειλε να επιτελεί ο εκάστοτε Πατριάρχης; «Ο πατριάρχης απέναντι του σουλτάνου ήτο υπεύθυνος δια την υπ' αυτού και των χριστιανών **οφειλομένην εις το κράτος αφοσίωσιν**» (ο. π. σ. 690).

Απολύτως λογικό να οδηγηθούν τα πράγματα στις «αλλαξοπατριαρχίες».

Η φιλοδοξία κληρικών και λαϊκών προυχόντων και η απληστία της τουρκικής κυβερνήσεως εγένετο η αφορμή συχνών αλλαξοπατριαρχειών.

(ο. π. σ. 690)

Η Εκκλησία φορολογούσε τους ραγιάδες Έλληνες

Ας δούμε όμως και μια ακόμη επαίσχυντη πράξη της «μητέρας» εκκλησίας, η οποία δεν ήταν άλλη από την φορολόγηση των ραγιάδων.

*Μία φούχτα καλόγεροι, που κι αυτοί ήταν εξαρτημένοι απ' το Άγιον Όρος, από το Πατριαρχείο ή το μητροπολίτη, έπαιρναν αμύθητα εισοδήματα από γεννήματα, καρπούς και ζωντανά. Χιλιάδες αγρότες ήταν σκλάβοι των μοναστηριών και έτρεφαν τους μικρούς και μεγάλους καλογέρους με τον μόχθον και τον ιδρώτα τους. **Η Εκκλησία μάλιστα έπαιρνε από κάθε χριστιανό ραγιά ειδικό φόρο, που λέγονταν ρόγα ή ζητεία.** [..] ο κάθε χριστιανός ραγιάς ήταν υποχρεωμένος το 1/3 από το εισόδημά του και την περιουσία του να το δίνει δια τας ανάγκας της Εκκλησίας, δηλαδή των μητροπολιτών.*

(Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επαναστάσεως του 1821, σ. 71)

Πέρα από τα προνόμια του κλήρου από τον Σουλτάνο που είδαμε παραπάνω, «οι δεσποτάδες, κατά παραχώρησιν του Σουλτάνου, **εισέπραττον και τακτικά ετήσια δικαιώματα από τους ραγιάδες χριστιανούς**. Οι προς τους επισκόπους πληρωμένοι φόροι συνίστατο εις χρήματα και εις είδη, όπως και επί βυζαντινής εποχής (Νεαρά αυτοκράτορος Ισαακίου Κομνηνού, 1057-1059). Κατά την Νεαράν αυτήν, οι επίσκοποι εισέπραττον εν χρυσούν νόμισμα, δύο αργυρά, ένα κριόν, εξ μόδια αλεύρου και 30 όρνιθες παρ' εκάστου χωρίου έχοντος 30 οικογενείας» (ο. π. σ. 78).

Ας δούμε τι μαρτυρεί και ο **Αδαμάντιος Κοραής** για την πρακτική των μοναστηριών...

*Δεν βλέπεις τους οσιωτάτους μοναχούς μας πως **περιέρχονται φορολογούντες** τους ηλιθίους δια τα μοναστήρια των;*

(Επιστολή Κοράη προς Κ. Κοκκινάκη εις Βιέννην, 24.5.1820)

*Τις ελησμόνησε **πολλών εκκλησιαστικών μας προεστώτων την πλεονεξίαν**, οι οποίοι λαμπροφορημένοι και δορυφορούμενοι, ως οι Σατράπαι του τυράννου, περιήρχοντο τας επαρχίας, δια να αρπάσωσιν από του πτωχού το στόμα ό, τι δεν ετόλμησε ν' αρπάση ουδ' αυτή η των Τούρκων η αχορτασία;*

(Κοραής, Προς τους προεστώτας της Ελλάδος, 10.1.1822)

*Ελαφροτέραν θέλετε κάμειν την χρειαζομένην δια τους ιερείς δαπάνην, αν αποφασίσετε, όχι μόνον να μην έχετε πλειοτέρους της χρείας ιερείς εντοπίους, αλλά **μηδέ να δέχεσθε έξωθεν κανένα ξένον ερχόμενον από πόλιν άλλην, ή στελλόμενον από μοναστήριον, δια να καταστήση μετόχιον, και να φορολογή την πόλιν σας**. Των μετοχίων ο καιρός απέρασεν. Κύριος είναι ο καθένας ν' απαρνηθή την πολιτικήν κοινωνίαν, και να ζη και να ονομάζεται μοναχός· αλλ' ούτε θείοι, ούτ' ανθρώπινοι νόμοι συγχωρούν εις κανένα να τρέφεται αργός από των εργαζομένων τους κόπους.*

(Κοραής, επιστολή στους Χιώτες για την καταστροφή του νησιού τους, 12.10.1822)

Διομήδης

Πηγές

+

1. George Ostrogorsky, «Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους», εκδόσεις Πατάκη.
2. Karlheinz Deschner, «Η εγκληματική ιστορία του Χριστιανισμού», τ. 1, εκδόσεις Κάκτος.
3. Ευσέβιος Καισαρείας, «Βίος Κωνσταντίνου», ΕΠΕ τ. 4, εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς».
4. Βασίλειος Στεφανίδης, «Εκκλησιαστική Ιστορία», εκδόσεις Παπαδημητρίου, έκδοση 6η.
5. Karlheinz Deschner, «Η εγκληματική ιστορία του Χριστιανισμού», τ. 2, εκδόσεις Κάκτος.
6. Λιβάνιος, «Λόγος υπέρ των ιερών», εκδόσεις Θύραθεν.
7. Κυριάκος Σιμόπουλος, «Η λεηλασία και καταστροφή των ελληνικών αρχαιοτήτων», εκδόσεις Πιρόγα, έκδοση 6η.
8. Αφροδίτη Καμάρα, «Η αντιπαγανιστική νομοθεσία της Ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέσα από τους Κώδικες», εκδόσεις Κατάρτι, έκδοση 2003.
9. Αλέξανδρος Διομήδης, «Βυζαντιναί Μελέται», τ. Α΄, έκδοση 1951.
10. Γιάννης Κορδάτος, «Ακμή και Παρακμή του Βυζαντίου», εκδόσεις Μπουκουμάνη 1974.
11. Νικόδημος ο Αγιορείτης, «Πηδάλιο», εκδόσεις Παπαδημητρίου, 1886.
12. Γιάννης Κορδάτος, «Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επανάστασεως του 1821», εκδόσεις Μάτι, έκδοση 2005.
13. Άπαντα Αδαμάντιου Κοραή, εκδόσεις Μπίρη, έκδοση 1970, τ. 2